

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9(004.9)+34.096

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.5/09>

Клименко К.О.

Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України

Костенко В.В.

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

У статті розкрито зміст інформаційної діяльності адвоката, зокрема визначено її окремі складники: інформаційне забезпечення, інформаційна безпека, інформаційна безпека адвоката та захист адвокатської інформації. Звернуто увагу на те, що більшість сучасних країн послідовно здійснює заходи, спрямовані на цифровізацію не лише економіки шляхом створення єдиного цифрового ринку, а й на запровадження великої кількості електронних сервісів та послуг, розповсюдження технологій штучного інтелекту тощо. Констатовано, що в Україні також розпочато впровадження низки заходів, спрямованих на консолідацію державних цифрових даних, які віднесені до завдань Міністерства цифрової трансформації України.

Процеси цифровізації торкнулися й таких архаїчних професій, як нотаріат та адвокатура. У своїй професійній діяльності адвокати використовують різноманітні цифрові ресурси та технічні засоби для обробки, застосування та зберігання даних. Водночас питання захисту отриманої електронної інформації у ході адвокатської діяльності залишається на розсуд адвоката. Слід зазначити, що переважна більшість представників адвокатури не має спеціальних знань щодо застосування науково-технічних засобів та навичок у сфері захисту інформації, що пояснює низький стан захищеності адвокатських інформаційних ресурсів.

Автором проаналізовано наукові погляди на визначення понять «інформаційна діяльність» та «інформаційна безпека». Запропоновано визначення понять «інформаційне забезпечення», «інформаційна безпека», «інформаційна безпека адвоката» та «захист адвокатської інформації». Зауважено на наявність проблеми законотворчого процесу у сфері адвокатури, а саме невизначеності та відсутності наукового обґрунтування всіх складників інформаційної діяльності адвоката. Запропоновано невідкладно розглянути можливість актуалізації наукових цілей щодо розроблення основних напрямів політики адвокатури у сфері забезпечення інформаційної безпеки та формування загальної доктрини інформаційної безпеки адвоката й усіх форм адвокатських утворень.

Запропоновано рекомендації та пропозиції щодо вирішення проблем захисту інформації адвоката шляхом розроблення методичних документів на основі ДСТУ 3396.0-96 та ISO/IEC 27000 із метою надання практичних рекомендацій щодо забезпечення інформаційної безпеки адвоката під час здійснення адвокатами професійної діяльності.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформаційна безпека, інформаційна безпека адвоката, захист адвокатської інформації.

Постановка проблеми. Уперше після Другої світової війни людство переживає масштабну критичну ситуацію, яка відчутно вплинула практично на всі аспекти життєдіяльності людини, у тому числі й на суспільні відно-

сини із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Таким чином, фактично події, що відбуваються, за масштабами можливо прирівняти до світової біологічної війни. Це дало поштовх для

цілої низки трансформацій у суспільних відносинах, у тому числі й у адвокатурі. Різкий перехід на наскрізне застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій спричинив появу дисбалансу між фактичними суспільними відносинами і чинним законодавством. Своєчасне реагування законодавства на цивілізаційні зміни є нині найбільш актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання інформаційної діяльності порушували у своїх роботах такі вчені, як: О.А. Баранов, І.Л. Бачило, В.М. Брижко, Ю.П. Бурило, А.Б. Венгеров, Г.В. Виноградова, О.О. Городов, М.В. Григор'єв, П.П. Гусятнікова, В.А. Копилов, Б.А. Кормич, О.С. Устинович, О.І. Яременко, К.І. Беляков.

Водночас проблеми інформаційного забезпечення, інформаційної безпеки, інформаційної безпеки адвоката та захисту адвокатської інформації є мало дослідженими.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити проблеми та окремі аспекти інформаційної діяльності адвоката, пов'язані з інформаційним забезпеченням, інформаційною безпекою, інформаційною безпекою адвоката та захистом адвокатської інформації на сучасному етапі розвитку суспільних відносин з урахуванням впливу інформаційно-комунікаційних технологій у сфері адвокатури.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Критична ситуація, що пов'язана з пандемією COVID-19, показала, що традиційні заходи інформаційної безпеки малоефективні в сучасному суспільстві й потребують значної модернізації.

Суспільні відносини набули нового розвитку в напрямі поширення інформації як загальносвітового інформаційного ресурсу, який став украй затребуваним. Якщо раніше в тренді був розважально-медійний контент, то через пандемію різко зросла потреба мільйонів людей в інформації більш широкого та прикладного використання, а також технічних ресурсах її пошуку, отримання, застосування та захисті.

Ситуація з розповсюдженням COVID-19 на практиці показала, що ізоляція та карантин примушують громадян активніше застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в тих сферах життєдіяльності, які раніше були архаїчними.

Сучасні технологічно розвинуті країни вже багато років крок за кроком проводять цифровізацію, яка спрямована на створення єдиного цифрового ринку, загального простору цифрової довіри, широкого запровадження техноло-

гій із використанням штучного інтелекту. Цепевною мірою позитивно вплинуло на організацію протиепідеміологічної роботи, дало змогу мобілізувати інформаційні ресурси та ефективно їх використовувати.

Так, напередодні світової критичної ситуації з розповсюдженням COVID-19 в Україні було розпочато трансформацію в напрямі створення сучасної цифрової держави:

- об'єднання державних інформаційних систем та реєстрів органів державної влади України за допомогою системи «Трембіта»;

- е-сервіс державних послуг, мобільний додаток із цифровими документами та портал із публічними послугами;

- розроблення сучасних законів, що призначені для регулювання у сфері інформаційно-комунікаційних технологій;

- упровадження електронних сервісів у судовій системі.

Інформаційні технології стрімко входять й у сферу адвокатури. З їх розвитком усе більша кількість документів та іншої інформації зберігається в електронному вигляді, усе більше комунікацій здійснюються за допомогою сучасних технологій. У тому числі за допомогою Інтернету передається й інформація, пов'язана з наданням адвокатом юридичної допомоги клієнту, тобто інформація, що становить адвокатську таємницю і містить персональні дані. Реалізуючи свої законні повноваження, адвокат має справу з великим обсягом інформації. При цьому найчастіше і адвокат, і клієнт є звичайними користувачами комп'ютеру і не володіють достатніми спеціальними знаннями у сфері захисту інформації та захисту персональних даних, що дали б змогу застосувати певні засоби та методики захисту.

Через це результати інформаційної діяльності адвоката вразливі до несанкціонованого доступу третіх осіб.

Значимість інформаційної діяльності адвоката в його загальній діяльності сьогодні займає одне з ключових місць. Водночас сучасне законодавство у сфері адвокатури поки що не сформулювало визначення поняття «інформаційна діяльність адвоката», що є недоліком, який потребує окремого правового опрацювання.

Мета інформаційної діяльності адвоката – належне забезпечення фізичних та юридичних осіб засобами захисту їхніх охоронюваних законами України прав та свобод.

Зважаючи на це, інформаційна діяльність адвоката являє собою діяльність, спрямовану на

задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб та держави шляхом створення інформаційного продукту, надання інформаційних послуг та робіт, спрямованих на здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту з використаннями засобів інформаційного забезпечення [1].

На нашу думку, інформаційна діяльність адвоката може складатися з:

- інформаційного забезпечення;
- інформаційної безпеки;
- інформаційної безпеки адвоката;
- захисту адвокатської інформації.

Сьогодні поняття інформаційного забезпечення адвокатської діяльності законодавством України не врегульоване.

Існує кілька поглядів на сутність інформаційного забезпечення адвокатської діяльності. Так, М.В. Григор'єв виділяє у складі інформаційного забезпечення діяльності адвоката дві основні групи елементів:

- професійні знання, які складаються з юридичних знань, інформованості у конкретній справі і загальної інформованості (ерудиції) адвоката;
- методологічні знання, які складаються зі знань логічного характеру і знань евристичного характеру [2].

Таким чином, на нашу думку, інформаційне забезпечення діяльності адвоката все ж таки необхідно розглядати з позицій інформаційного права.

Інформаційне забезпечення адвокатської діяльності – це комплекс нормативно-правових документів, адміністративних, технічних та інших рішень щодо забезпечення в системі автоматизованого оброблення адвокатської інформації або в інформаційній системі, яку використовує адвокат, цілісності, достовірності, контролю, захисту від несанкціонованого доступу, гнучкості, стандартизації та уніфікації, адаптивності, мінімізації та виведення інформації.

Виділяють чотири основні складники в системі інформаційного забезпечення: інформаційні ресурси, інформаційні технології, технічні засоби та програмне забезпечення [3].

Нині всі вказані складники інформаційного забезпечення в адвокатській діяльності мають різноманітне втілення і не поєднані єдиним системним продуктом для цільового використання в адвокатурі.

Наукове обґрунтування поняття «інформаційна безпека» започатковувалося на поєднанні інформації та діяльності людини як єдиного елементу суспільних відносин: стан захищеності

інформації, що забезпечує життєво важливі інтереси людини [4].

Окремий акцент слід зробити на тому, що заходи інформаційної безпеки повинні враховувати та гармонічно поєднувати гарантію прав і свобод суспільства збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію та об'єктивного вимушеного правового обмеження за забезпечення чіткого визначення об'єктів та суб'єктів права в усій його сукупності виходячи із сутності явища, процесу, процедур безпеки [5].

Так, уважаємо, що під час вибору поняття «інформаційна безпека» доцільно застосовувати визначення, сформульовані О.П. Дзьобанем і В.Г. Пилипчуком: «Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній сфері від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз, що забезпечує їх сталий розвиток» [6].

Багатовекторність наукових поглядів на онтологічне, гносеологічне, логічне, юридичне, смислове та практичне наповнення визначення інформаційної безпеки свідчить про його важливість практично у всіх сферах діяльності людини. Фактично в інформаційному законодавстві інформаційна безпека є елементом суспільних відносин, спрямованим на захист життєво важливих інтересів індивідуума, суспільства, держави, а також на випередження, обмеження, локалізацію, усунення, профілактику та запобігання загрозам цим інтересам правовими методами.

Отже, беручи до уваги викладене вище, вважаємо, що інформаційна безпека адвокатської діяльності є похідною від загального поняття «інформаційна безпека» й є різновидом суспільних відносин у межах інформаційного законодавства.

Тобто інформаційна безпека адвокатської діяльності – це комплекс правових норм і відповідних їм інститутів безпеки, які гарантують надійний стан захищеності життєво важливих інтересів адвоката, клієнта, суспільства і держави, для запобігання завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність, недостовірність, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом та персональними даними, у тому числі під час застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

На відміну від інформаційної безпеки діяльності адвоката пропонується виділити напрям інформаційної безпеки безпосередньо адвоката.

Поняття інформаційної безпеки адвоката сформульовано П.П. Гусятніковою і визнача-

ється як ступінь захищеності прав і законних інтересів адвоката, а також прав і законних інтересів його клієнтів, гарантованих Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в інформаційній сфері, а також стан захисту інформації, якою володіє адвокат.

Сьогодні чи не найсуттєвішим ризиком у діяльності адвоката є несанкціоноване розповсюдження та використання персональних даних адвоката. Ця ситуація склалася зі створенням та функціонуванням чисельних реєстрів та баз даних. Ганна Колесник, голова Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, констатує, що відкритий доступ до персональної інформації адвоката полегшує громадянам з асоціальною поведінкою здійснювати деструктивні заходи психологічного та фізичного впливу на адвоката [7].

Також О.І. Золотар зазначила, що регламентування правил адвокатської етики діяльності адвоката в соцмережах та Інтернет-форумах спрямоване на мінімізацію конфліктних ситуацій, правового нігілізму, будь-яких видів агресії, ворожечі і нетерпимості, що може спровокувати агресивні вчинки проти адвоката [8].

Як стверджує голова САУ Лідія Ізовітова, сьогодні адвокатська спільнота зіткнулася з величезним тиском із боку правоохоронних органів та судової влади, які систематично порушують права адвокатів. Такі дії по відношенню до адвокатів дають змогу говорити про спробу позбавити українців права на правову допомогу. Генпрокуратура і ДБР України відмовляються виконувати рішення судів, які торкаються інтересів адвокатів, а Національне антикорупційне бюро ігнорує норми чинного закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», які забороняють ототожнювати адвокатів із клієнтами, і відкриває кримінальні провадження проти захисників, які відстоюють інтереси своїх клієнтів. Голова Комітету захисту прав адвокатів НААУ Ганна Боряк зазначає негативні дії суддів Вищого антикорупційного суду, які не просто системно порушують права адвокатів, а й напряду погрожують їхнім підзахисним, змушуючи їх відмовлятися від послуг «незручних» для суду адвокатів [9].

Іншими загрозами інформаційній безпеці адвоката можуть бути:

- збір і використання третіми особами інформації, що містить адвокатську таємницю, у тому числі і правоохоронними органами, під час проведення НСРД;

- вплив на пароліно-ключові системи захисту комп'ютерних програм і Інтернет-сервісів, якими користується адвокат;

- упровадження в апаратні вироби і комп'ютерні програми, які використовує адвокат, компонентів, що реалізують функції прихованого дистанційного доступу;

- упровадження електронних пристроїв для перехоплення інформації в технічні засоби обробки, зберігання та передачі інформації по каналах зв'язку, а також у приміщення, які використовуються адвокатом для здійснення адвокатської діяльності;

- знищення, пошкодження, руйнування або розкрадання носіїв інформації, які належать адвокату [2].

На думку П.П. Гусятнікової, такий стан справ у сфері забезпечення інформаційної безпеки адвоката потребує невідкладної постановки таких наукових цілей, як:

- а) розроблення основних напрямів політики адвокатури у сфері забезпечення інформаційної безпеки;

- б) порівняльний аналіз міжнародного досвіду у сфері інформаційної безпеки адвоката;

- в) класифікація загроз інформаційній безпеці адвоката;

- г) формування загальної доктрини інформаційної безпеки адвоката й усіх форм адвокатських утворень.

Базові положення захисту інформації наведені в Державному стандарті України «Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення» (ДСТУ 3396.0-96) [10]. Цей стандарт установлює об'єкт, мету, основні організаційно-технічні положення забезпечення технічного захисту інформації, неправомірний доступ до якої може завдати шкоди громадянам, організаціям (юридичним особам) та державі, а також категорії нормативних документів системи ТЗІ.

Вимоги Стандарту обов'язкові для підприємств та установ усіх форм власності і підпорядкування, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових частин усіх військових формувань, представництв України за кордоном, які володіють, користуються та розпоряджаються інформацією, що підлягає технічному захисту.

Також найкращі практики і рекомендації у сфері інформаційної безпеки для створення системи менеджменту інформаційної безпеки викладено в серії міжнародних стандартів ISO/IEC 27000, розроблених Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) та Міжнародною електро-технічною комісією (IEC).

Оскільки інформаційна діяльність адвоката містить специфічні риси, притаманні виключно сфері адвокатури, то, на нашу думку доцільно розробити на основі ДСТУ 3396.0-96 та ISO/IEC 27000 єдиний методичний документ, яким надати практичні рекомендації щодо забезпечення інформаційної безпеки адвоката під час здійснення адвокатами професійної діяльності.

Висновки. Системний підхід дав змогу дослідити проблеми інформаційної діяльності адвоката, сформулювати визначення інформаційної діяльності адвоката та виділити її основні склад-

ники, такі як інформаційне забезпечення, інформаційна безпека, інформаційна безпека адвоката та захист адвокатської інформації.

Також запропоновано невідкладно розглянути можливість актуалізації наукових цілей щодо розроблення основних напрямів політики адвокатури у сфері забезпечення інформаційної безпеки та формування загальної доктрини інформаційної безпеки адвоката й усіх форм адвокатських утворень, а також підготувати практичні рекомендації щодо забезпечення інформаційної безпеки адвоката під час здійснення адвокатами професійної діяльності.

Список літератури:

1. Клименко К., Костенко О. Інформаційна діяльність та інформаційне забезпечення діяльності адвоката в Україні. *RS Global WORLD SCIENCE*. 2020. № 3(55). Vol. 4. С. 4–7.
2. Григор'єв М. Поняття та характеристика інформаційного забезпечення адвокатської діяльності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 2. С. 101–105
3. Денисенко М.П., Колос І.В. Інформаційна підтримка ефективного управління компанією. *Економічний і державний вісник*. 2006. № 7. С. 19–24.
4. Тер-Акопов А.А. Безопасность человека: социальные и правовые основы. Москва : НОРМА, 2005. 272 с.
5. Фурашев В.М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності. *Інформація і право*. 2013. № 2(8). С. 113–119.
6. Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти : монографія. Харків : Майдан, 2011. 244 с.
7. Хотіли як краще... *Закон і Бізнес*. 2017. № 3(1301). URL : http://zib.com.ua/ua/127261-v_ukraini_zakonodavcho_zakriplyuetsya_zvuzhennya_prav_advoka.html (дата звернення: 22.03.2017).
8. Золотар О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія ; НДІ Інформатики і права Національної академії правових наук України. Київ, 2018. 269 с.
9. Рада адвокатів вирішила звернутися в ООН і ПАРС через утиски і переслідування адвокатів в Україні. URL : https://censor.net.ua/ua/news/3212304/rada_advokativ_vyrishyla_zvernutysya_v_oon_i_pars_cherez_utysky_i_peresliduvannya_advokativ_v_ukrayini (дата звернення: 27.08.2020).
10. Державний стандарт України. Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення. ДСТУ 3396.0-96. URL : http://www.dsszzi.gov.ua/dsszzi/control/uk/publish/article?art_id=38883&cat_id=38836 (дата звернення: 27.08.2020).

Klimenko K.O., Kostenko V.V. SOME ASPECTS OF INFORMATION ACTIVITIES OF A LAWYER

The article reveals the content of information activities of a lawyer, in particular, identifies its individual components such as information support, information security, information security of a lawyer and protection of legal information.

It is noted that most modern countries consistently implement measures aimed at digitalization not only of the economy, by creating a single digital market, but also the introduction of a large number of electronic services, the spread of artificial intelligence technologies and more. It was stated that Ukraine has also launched a number of measures aimed at consolidating state digital data, which are included in the tasks of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine.

Digitization processes have also affected such archaic professions as notaries and advocacy. In their professional activities, lawyers use a variety of digital resources and technical means for their processing, use and storage. At the same time, the issue of protection of electronic information received in the course of advocacy remains at the discretion of the lawyer. It should be noted that the vast majority of lawyers do not have special knowledge and skills in the field of information protection, which explains the low level of protection of legal information resources.

The author analyzes scientific views on the definition of information activity and information security. The definition of information support, information security, information security of a lawyer and protection of legal information is proposed. It is noted that there is a problem of the legislative process in the field of advocacy, namely the uncertainty and lack of scientific justification for all components of the information activities

of the lawyer. It is proposed to immediately consider the possibility of updating the scientific goals for the development of the main directions of advocacy policy in the field of information security and the formation of a general doctrine of information security of lawyers and all forms of advocacy.

Recommendations and proposals for solving problems of lawyer's information protection are proposed by developing methodological documents based on DSTU 3396.0-96 and ISO / IEC 27000, in order to provide practical recommendations for ensuring information security of a lawyer in the exercise of lawyers' professional activities.

Key words: *information support, information security, information security of a lawyer, protection of lawyer information.*